

Madácsi-Laube Katalin
A Kertész Imre-hagyaték
sors (talanság) a
Kőbányai János interjúja

Egy északkeleti kis faluban, Ináncson nőttem fel, Encsen jártam gimnáziumba. A rendszerváltás éveit Budapesten töltöttem, egyetemre készültem, ahol spontán érdeklődésből, minden határozott jövőkép és családi hagyomány nélkül, irodalmat és történelmet készültem tanulni. Úgy határoztam, hogy mielőtt belekezdenék, egy évet külföldön töltök nyelvtanulással. Így keveredtem a fekete-erdei Freiburgba, ahová azután továbbtanulási szándékkal hamarosan újra visszatértem, és, ha szabad Kertész Imre fülembé csengő kifejezésével élnem, végül is „itt ragadtam” Németországban. Mivel a tanulmányaim finanszírozására akkoriban, a 90-es évek elején más lehetőséget nem láttam, az egyetem mellett dolgoztam is. Az ember energiája fiatalon végtelen. Teljesen lenyűgözött a város és az előttem feltáruló világ. Már az első szemeszterekben mély benyomást tett rám egy újkori történelmi szeminárium, amely a nemzetiszocializmussal foglalkozott. Ugyanakkor teljesen megrendített a tájékozatlanságom, párhuzamban a civilizációs katasztrófa dimenziójával, amelybe hétről hétre, óráról órára egyre mélyebben leereszkedtünk. Katolikus családban és környezetemben erről az időszakról szóló elbeszélések abban merültek ki, hogy a helyi zsidó családok tagjait mind „összeszedték” és „elvitték”. Hasonlóan a gimnáziumi történelemórák is gyorsan el-siklottak ezek fölött az évek fölött, és csak címszavakban vázolták az eseményeket. Nyugat-Németországban viszont a 20. század, és mindenekelőtt a náci korszak, az oktatás egyik legalaposabban körbejért témájának számít. Ugyanakkor a tudományos feldolgozásában is új fejezet kezdődött akkoriban, példaként most csak a *Wehrmacht büntettei* című vándorkiállításra utalnék, amit Freiburgban láttam. A Göttingeni Egyetemen, ahol később szintén éveket töltöttem, az irodalom révén ismerkedtem meg ugyanezzel a témakörrel. Ott, az egyik irodalmi szemináriumon találkoztam először Kertész Imre nevével.

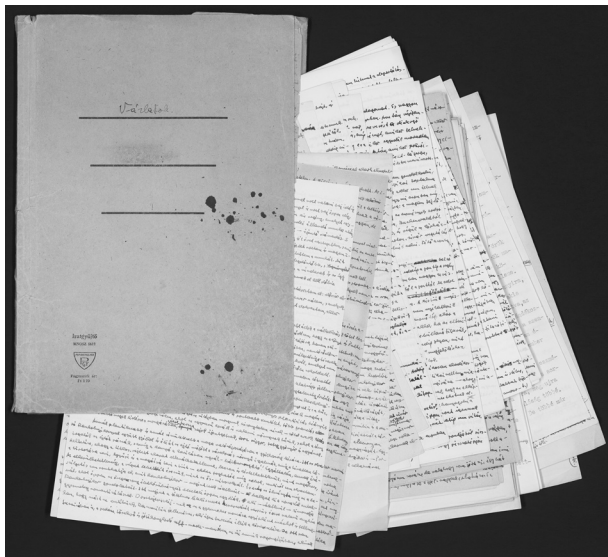

Fotó: gezett

Madácsi-Laube Katalin

Ő ott már tananyag volt a kilencvenes évek végén a *Holokauszt és irodalom* címen beindult szemináriumon. Tanárunk, Irmela von der Lühe, a világ-irodalom minden területéről válogatott be ide műveket megvitatásra. Göttingenben hagyománya is volt az effajta irodalomnak Ruth Klügelnek, az egyetem vendégprofesszorának köszönhetően, aki a diákokkal folytatott beszélgetéseitől indítatva publikálta memoárját a Theresienstadtban és Auschwitzban töltött éveiről *Weiter leben* (Tovább élni) címmel 1992-ben.

Itt ismerkedtem meg Kertész Imre műveivel, mivel a *Sorstalanság* szerepelt a szeminárium megtárgyalandó olvasmányai között. A mű a többi olvasmány kontextusában is megragadott – éreztem, hogy itt valami egész más hangról van szó, mint amit egyébként Nyugat-Európa irodalmából ismerünk. Honnan jön ez a hang?

**Kertész Imre első munkanaplója
AdK, Berlin, Imre-Kertész-Archiv**

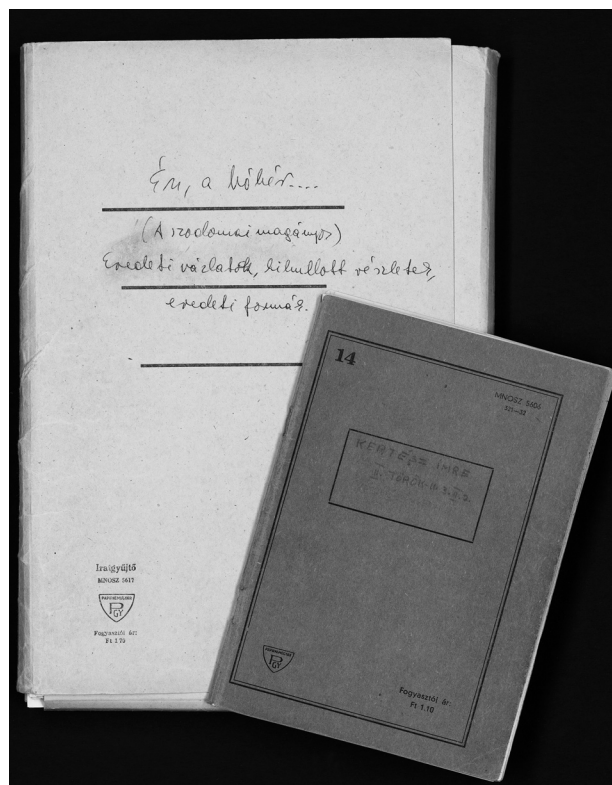
Kertész műveit kezdettől fogva párhuzamosan, illetve felváltva, magyarul és németül is olvastam. Mindig németül is, ugyanis az idézés, és a közös beszélgetés az órákon németül folyt. Gyakran nem is tudom, hogy melyik művet melyik nyelven olvastam éppen – a szövegek összemosódnak az emlékezetemben. Ennek persze feltétele – és ez a körülmény a magyar írók németországi sikeréhez hozzátartozik –, hogy nagyon jó fordításokat kapunk itt kézbe.

A szemináriumon teoretikus és szépirodalmi szövegeket vitattunk meg, így többek között Adorno, Hanna Arendt, Raul Hilberg, Geoffrey Hartmann és Dan Diner egy-egy tanulmányát, valamint Paul Celan, Nelly Sachs, Primo Levi, Grete Weil, Cordelia Edwardson, Hanna Krall irodalmi alkotásait – Kertész Imre *Sorstalansága* mellett.

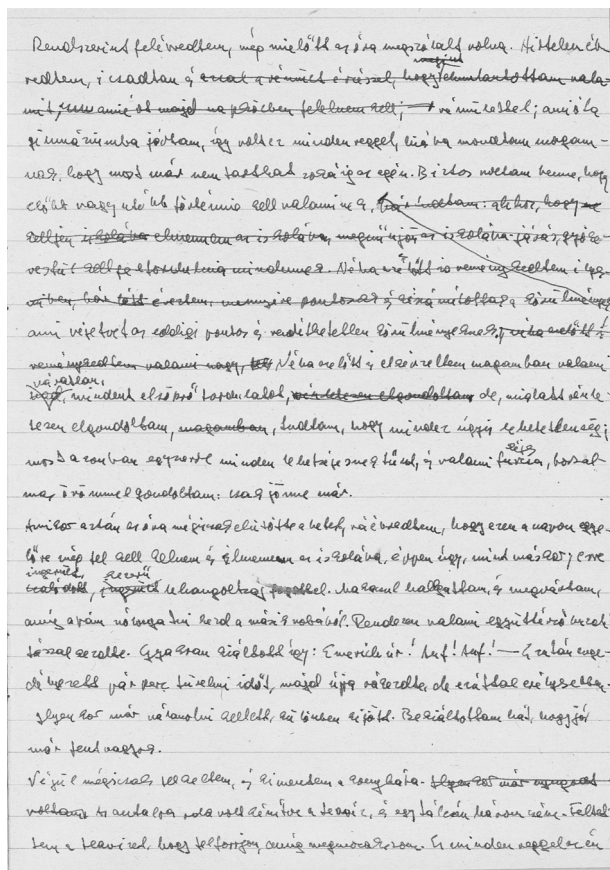
Az egyetemi tanulmányaim után doktori munkába kezdtem, amiben Kertész Imre műveit választottam témául. *Kertész Imre életműve a holokauszt kelet-európai kontextusában*, ez volt a munkacíme (*Zur literarischen Reflexion des Holocaust: Imre Kertész – Der Holocaust aus ostmitteleuropäischer Perspektive*). Az elemzésem abból indult ki, hogy Kertész különleges hangja középkelet-európai azonosságából származik. Míg a nyugat-európaiak sokkal közvetlenebb és kevésbé stilizált nyelven fogalmazták meg tapasztalataikat, Kertész nagyobb mértékben ironizál és távolságtartóbb az olvasójával. Nem enged közel a sebeihez másokat, nem elpanaszolni szeretné sorsát.

A disszertáció a következő években hosszabb-rövidebb időre a fiókba került, mert közben más

irányba fordult az életem, gyerekeim született, szüneteltettem az akadémiai tevékenységemet. 2007 táján értesültem egy újságcikkből először arról, hogy a Berli Művészeti Akadémia Archívumába került Kertész Imre hagyatéka. Akkoriban Dél-Németországban éltem, kisgyerekekkel, úgyhogy semmi esélyem nem volt egy hosszabb kutatásra, de mihelyt erre lehetőségem adódott, bejelentkeztem, és elkezdtem az itt található anyaggal foglalkozni. Akkor még nem nagy terjedelmű anyagról volt szó, kb. 1,2 folyóméternyi, ahogy azt ilyen berkekben számítják. A mai kb. 18 folyóméterhez képest ugye egy töredékről volt szó, de ahhoz elegendő, hogy rájőjjenek, a rutintevékenység – a megjelent irodalom és szakirodalom újrarágása – helyett rengeteg felfedezetlen anyag áll előttem, és ha újat akarok mondani, akkor erre kell koncentrálnom. Így kezdődött egy hosszabb kutatási időszak, ami a kétezres évek vége és a kétezertizes évek elején zajlott. Aztán 2017-ben egy hivatalos kiírásra lettem figyelmes: az akadémia magyarul beszélő munkatársat keresett. Megpályáztam és meg is kaptam az állást. Ezzel a doktori munkám sajnos ismét fiókba került, de a nagyszerű feladatra, ami kínálkozott, örömmel vállalkoztam.

**Kertész Imre vázlatfüzete 1960-ból
AdK, Berlin, Imre-Kertész-Archiv**

A Sorstalanság kezdetének első változata
AdK, Berlin, Imre-Kertész-Archív

A berlini Kertész-archívum az évek során négy nagyobb lépésben gyarapodott, míg jelenlegi terjedelmét elérte. A naplók tanulsága szerint is 1999 környékén merült fel a kérdés nyomatókosan, hogy mi lesz az író archívumának a sorsa. Akkoriban már, a Rowohlt Kiadóhoz és más neves intézményekhez való kötődése folytán, jelentős kapcsolatok fűzték Kertészt Németországhoz. Ebből a közegeből kerültek ki az ismerősei, akik felvetették: vajon mi lesz a kéziratai sorsa? Kertész válasza az volt, hogy azok feltehetőleg senkit sem érdekelnek – ami akkor, még a Nobel-díj előtt Magyarország vonatkozásában valószínűleg egy reális helyzetet és atmoszférát vázolt. Azonban ez a sorstalan vízió német ismerősei számára elfogadhatatlannak tűnt. Így indult egy akkori barát, Ingo Fessmann keresőútra, kopogtatott be több archívum ajtaján és talált pozitív fogadtatásra a Berlini Művészeti Akadémia Archívumában. Szemléletesen számolt be erről az irodalmi archívum akkori vezetője, Sabine Wolf az Akadémián rendezett Kertész-konferencián, és előadásának anyaga írásban is megjelent. (Sabine

Wolf: Ein Leben in Schrift. *Sprache im technischen Zeitalter*; "Holocaust als Kultur", 2018/56.)

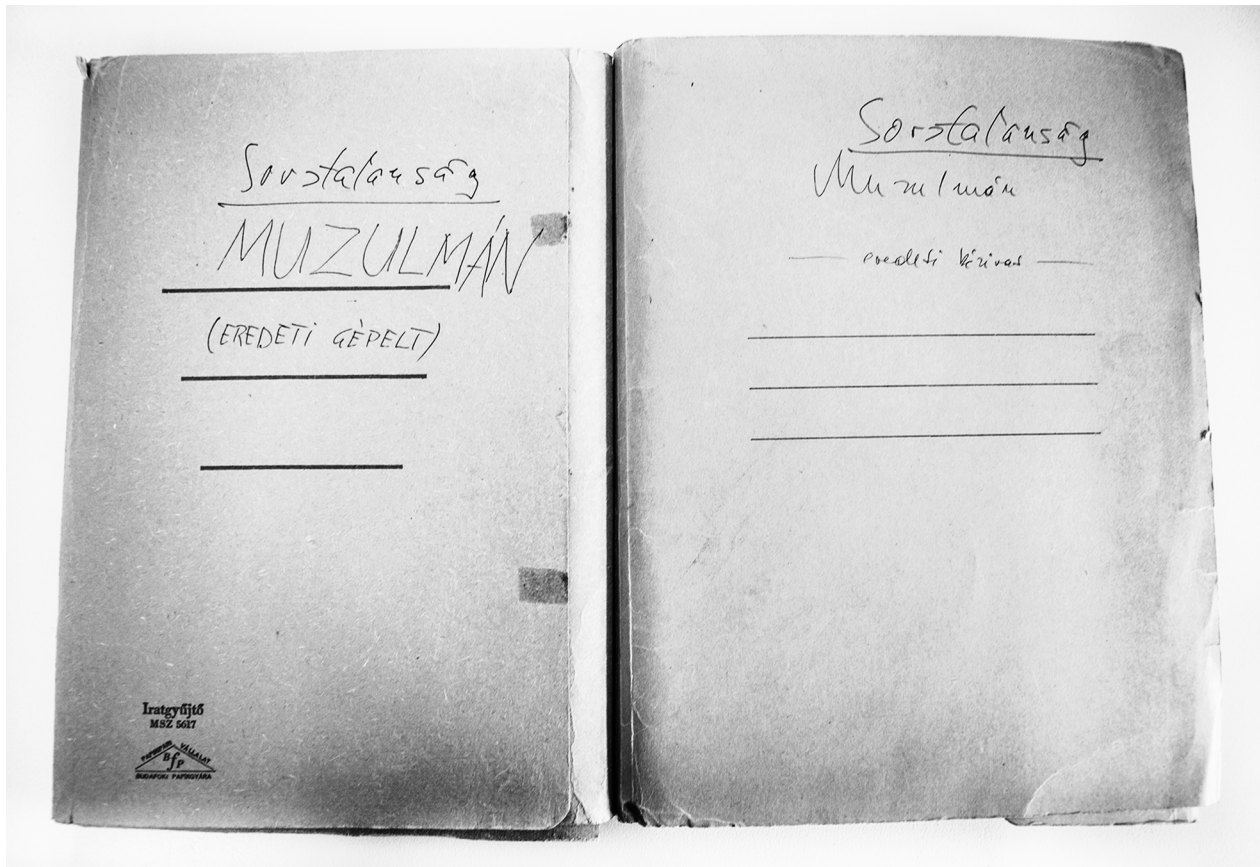
Noha Kertész Imre csak 2001-ben költözött Berlinbe, a kilencvenes évektől ő itt már egy elismert személyiségnek számított. Főolvasóútjain körbejárta az országot, és az volt az érzése, ahogy ezt naplóiban le is írja, hogy itt, Németországban van feladata. Ezért is gondolhatta, hogy a papírjai Németországban igenis jó helyen lesznek, és nemcsak oda vetődnek.

Az első 1,2 folyóméter nagyjából az akkori, a rádőbbenés évének állapotát tükrözte. 2000-ben nekilátott az anyag összeállításának; az addig megjelent műveinek a kéziratait, kéziratos naplóit és némi levelezést csomagolt össze és küldött Berlinbe. Addig Kertész még kézzel írt, tehát ezek nagyrészt kéziratos anyagok. Első kísérleteiből sok mindent eldobott. Feltehetőleg eszébe sem jutott, hogy ezek valamikor archívumba kerülhetnek, és főleg azoktól a daraboktól szabadult meg, amelyek a filológusoknak ugyan érdekesek, számára viszont inkább a terméketlenségét tükrözték – a szakadatlan újrakezdést. Mégis azt kell, hogy mondjam, hogy ebbe az 1,2 méter anyagba több kuriózum is belekerült. Az egyik éppen ez az Ingrid Krüger és Kelemen Pál fordításában és gondozásában az év tavaszán megjelent korai *Munkanapló* (*Heimweg nach dem Tod. Arbeitstagebuch zur Entstehung des „Roman eines Schicksallosen“*. Rowohlt, Hamburg, 2022).

Az eredeti kéziratlapon egy „Vázlatok” feliratú gyűjtőben lapultak. Az anyag külsejéből ítélve eltér a későbbi naplótól. Azokat ugyanis afféle határidőnaplókba írta, amelyekben több nyelven – franciául, németül, angolul – megtaláljuk a napokat és a jeles dátumokat. Kertész ilyen határidőnaplókba írta be rendszeresen gondolatait, reflexióit. Viszont az 1961 előtti időszakra – 1958-tól 1961-ig – ez nem áll: Kertész korai, naplószerű feljegyzéseit közönséges A/4-es lapokon sűrűn írt szövegek formájában találjuk.

1958 ősztől, novemberben kezdte ezt vezetni, és bár elég nagy hézagokkal, de 1962-ig folytatta. 1961-ben ezzel párhuzamosan elkezdett noteszokba is jegyzetelni. Tehát van egy átfedés 1961 és 1962 között, ahol párhuzamosan jegyzett két különböző szövegvariánst. Ezek az első naplói. A másik még fölfedezésre váró kincs az „Én, a hóhér-komplexum” néven emlegetett opus. Csak *A kudarc*ból ismerünk belőle beillesztett szövegbetét formájában 15 oldalt.

Kertész első kéziratainak ennek az „Én, a hóhér-komplexumnak” a részét képezik, 1955/56 és 1960 között születtek. Az első megőrzött irodalmi próbálkozásának a címe *A szodamai magányos*, amiből az

A *Sorstalanság* eredeti kéz- és gépirata
AdK, Berlin, Imre-Kertész-Archiv; Fotó: Kerstin Marth

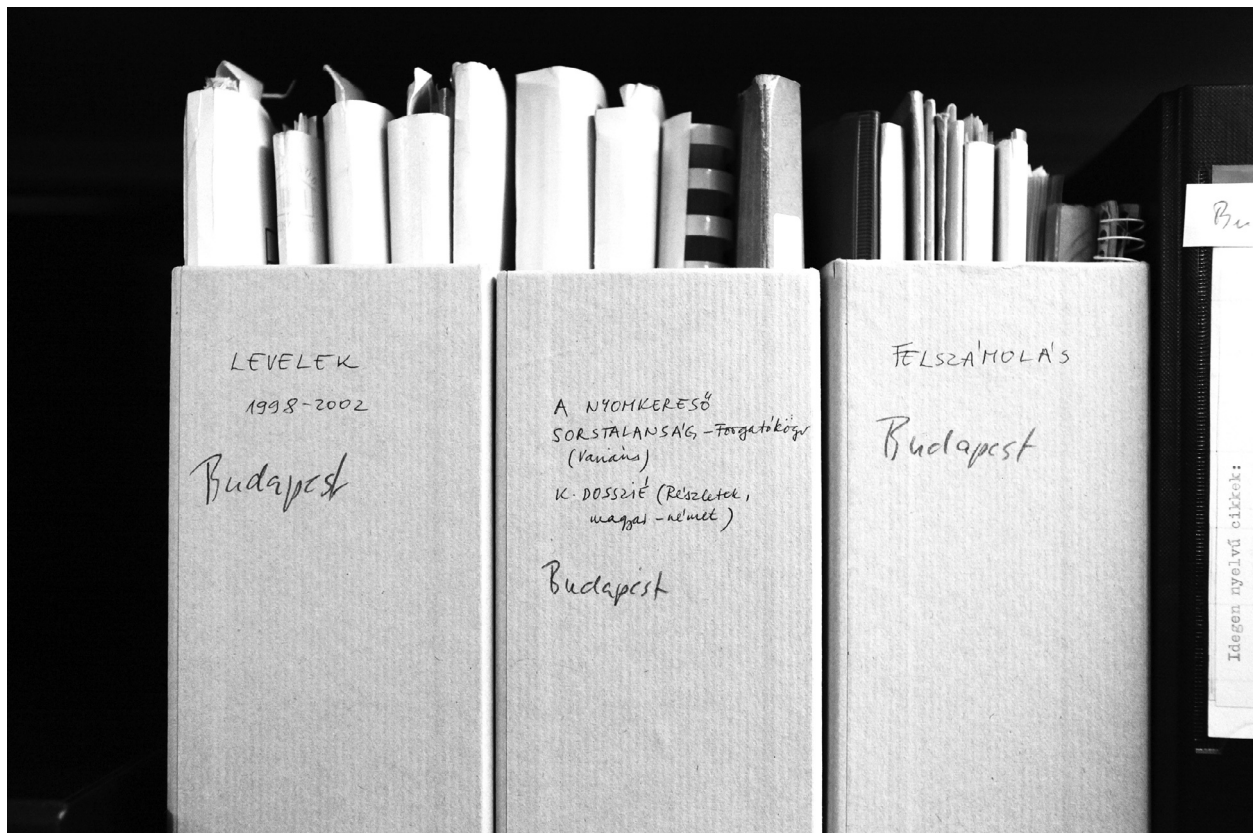
évek során aztán egy másik kézirat bontakozott ki, az *Én, a hóhér*. Az átmenet szinte folyékony az egyikből a másikba. Azt is gondolnánk, hogy két különböző kéziratról van szó, de Kertész mindig úgy utal vissza erre a regénykísérletre, hogy az a Lót-történetből indult ki, és abból lett aztán a hóhértörténet. Közel 250 oldalnyi anyag maradt fenn ebből a regénykísérletből. De említhetők a naplók is, amelyekből csak töredékeket ismerünk a megjelent *Gálya-napló*ból. És itt van a *Sorstalanságnak* két kézírata, a *Nyomkereső*nek pedig hétgyűjtőnyi anyaga. *A kudarchoz*, ahogy haladunk az évek során, egyre több anyagot halmozott föl és tartott meg az író, és ezek a mű keletkezése szempontjából fontos fejlemények.

Tehát ez az első 1,2 méter anyag vetette meg az alapokat, és különösen értékes magja a hagyatéknak. 2001 novemberében érkezett meg, három bördöndben és öt banános kartonban, ahogy ezt Sabine Wolf a már említett beszámolójában vázolta. Akkor egy letéti szerződés készült Kertész Imrével. Ez gyakori forma archívumokban, igazából ez is nagyjából örökre szól, de azért mégis biztosít egy opciót,

hogy bizonyos indokokkal a megőrzésre átadott anyagot az archívumból vissza lehessen hívni. 2011-ben viszont Kertész végleges döntést hozott.

Úgy érezhette, hogy még nincs véglegesen rendezve a hagyatéka sorsa. Nem beszélve arról, hogy időközben a hírneve és a recepciója teljesen megváltozott. Ezúttal egy olyan megállapodás született, amelynek során az Akadémia megvásárolta Kertész hagyatékát. 2011-ben már Magyarországon is nyilvánvalóvá vált, hogy a világ jelentős írónak tartja Kertészt. Egy Nobel-díjasnak rengeteg lehetősége kínálkozik, hogy hová helyezze el az archívumát. Ezért sokatmondó Kertész döntése, hogy újból úgy határozott, hogy az archívuma itt marad, sőt, azt tovább gyarapítja. Az akkori berlini lakásának az anyaga ekkor került ide, Budapesten Hafner Zoltán állított össze egy szállítmányt, ami szintén itt kötött ki. A friss növekmény négy folyómétert tett ki.

Ez Kertész nagy esszéinek az időszaka. Ezek mellett az anyag nagy része öregkori naplóiból, a *Felszámolás* és a *K. dosszié* esszékézirataiból, valamint a levelezéséből került ki. Már az első átvétel

Budapestről érkezett anyagok 2011-ben
AdK, Berlin, Imre-Kertész-Archiv; Fotó: Kerstin Marth

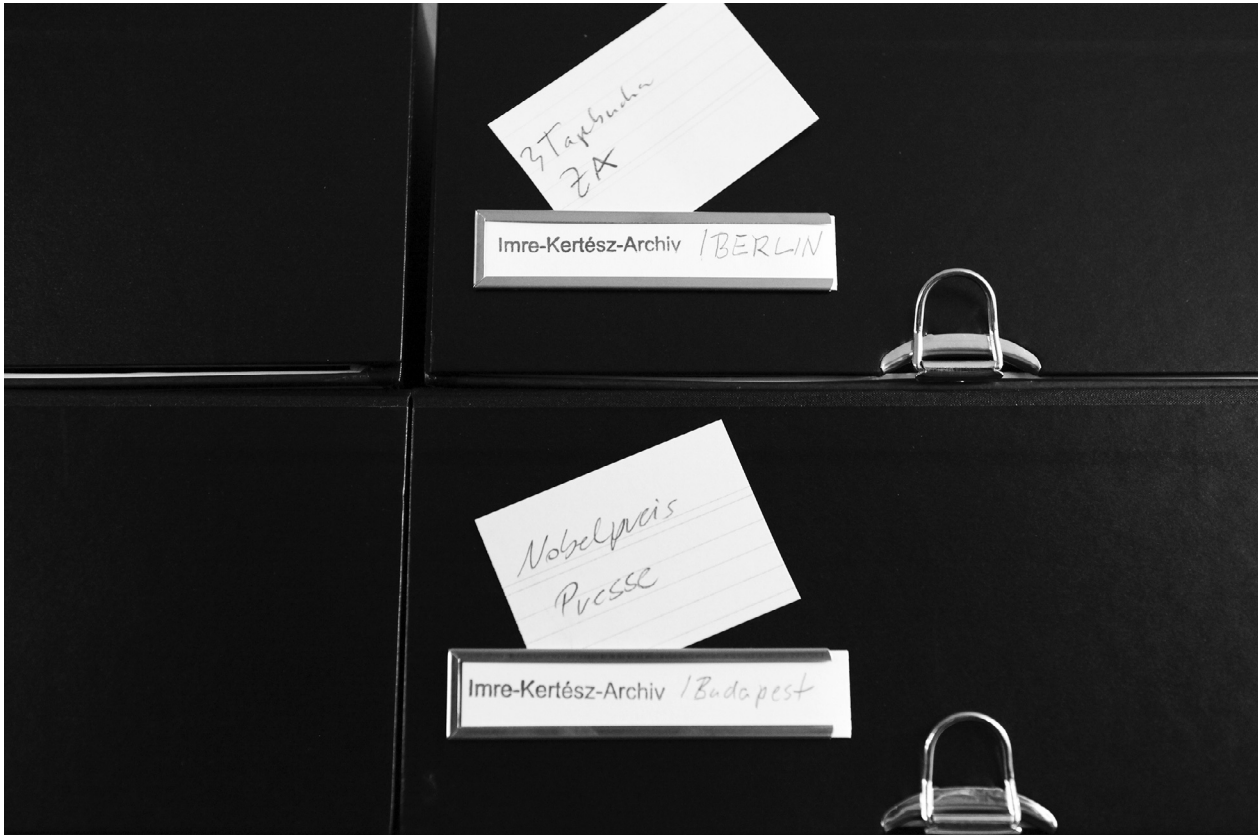
is tartalmazott leveleket, közel kétszázat, főleg a hivatalosakat – a személyes levelezés még nem igazán jelentős ebből az időszakból. A második összeállításban a levelezés már igen széleskörű, kiadókkal, barátokkal, pályatársakkal. S itt követhetők nyomon a gratulációk, az irodalmi díjak, a Nobel-díj sajtóanyaga és a könyvkiadások ügymenete. A Kertésszel kötött archívumi szerződés még a jövőbeli hozadékokra is kitért. Kertész megígérte, hogy gyarapítja az archívum anyagát mindazokkal az anyagokkal, amelyek majd a jövőben keletkeznek.

2012-ben a Kertész-archívum ünnepélyes megnyitójára is sor került egy kiállítás és felolvasás kíséretében. Én is ideutaztam, még nem munkatársként, csak érdeklődőként. Kertész tolószékben ült az első sorban, felesége, Magda mellett.

Nem sokra rá költözött vissza Budapestre. Ez hazalátogatásnak indult, amit Kertész romló egészségi állapota pecsételt véglegessé. 2013–2014-ben levelezett az archívummal, hogy majd még küld új anyagokat, az akadozó párbeszéd elhúzódott Kertész haláláig. Nem sokkal a temetés után, májusban Kertész Magda Berlinbe látogatott, megtekintette a

feldolgozott anyagot. Igen elégedett volt, majd a Deutsche Bank széfjéből kivette a Nobel-díjat és azt is átadta az archívumnak. Megállapodtak Maren Horn kolléganőmmel, aki az addig beérkezett anyagokat nagyszerűen földolgozta és gondozta, hogy ő is Budapestre jön, és részt vesz abban a válogatásban, hogy Kertész lakásából mi az, amit érdemes az archívumban elhelyezni? Budapestre érkezve azonban Kertész Magdát már nem találta utolsó közös otthonukban, mert kórházba került. Hafner Zoltánon keresztül kapta a hírt, hogy már nem tud vele találkozni. Ezért a kolléganőm már nem tudott részt venni az anyag kiválasztásában; a nélküle összeállított szállítmány 2016 őszén érkezett meg Berlinbe, amellyel megduplázódott a Kertész-állomány terjedelme.

Ebben a szállítmányban benne volt mindaz, amit Kertész mindvégig maga mellett akart tartani, újabb keletű levelezése, naplói, az azokból szerkesztett naplórégényei, valamint számtalan sajtórecenzió. S nem különben több tucat digitális tároló – Kertész ugyanis 2001 tavaszától számítógépen dolgozott, és rendszeresen lementette a fájlijait.

Budapesti és berlini anyagok 2011-ben
AdK, Berlin, Imre-Kertész-Archiv; Fotó: Kerstin Marth

A Kertész-archívum utolsó gyarapodása már az én munkaviszonyom alatt történt. Miután Kertész Magda fia, Sass Márton szembesült a rá maradt hagyatékkal, megismerte az archívummal kötött szerződést, tudomásul vette, hogy Kertész a teljes anyagát az archívumnak ígérte. Ezért ami Kertész írói hagyatékából származott és hozzá került, azt 2019-ben leadta nálunk. Számos fotó került hozzánk már 2016-ban, majd 2019-ben is. Újdonság volt Kertész néhány fordítása és egy-két színdarabja, de ekkor került Berlinbe a *Detektívtörténet* kézírata, valamint személyes tárgyai is. Közöttük első írógépe, egy Erika, amelyet a korai naplók tanúsága szerint Kállai István barátjától kapott 1961 karácsonyán ajándékba.

Kertésszel való ismeretségem csupán futólagos volt. Amikor a doktori tézisembe fogtam, írtam neki egy levelet, amiben bemutatkoztam, és előadtam a szándékomat, arra kérve, engedje az archívumában való kutatást. Szinte postafordultával kaptam meg a szíves beleegyező választ. Ezek után még egy-két alkalommal próbáltam fölvenni vele a kapcsolatot, volt egy rövid beszélgetésünk 2012-ben, az archí-

vuma megnyitóján is. Kertész egészségi állapota akkoriban már nem nagyon engedte meg az új ismeretségeket, én pedig úgy éreztem, minden közeledés teher a számára. Erről Kertész Magda udvarias válaszlevelei sem hagytak kétséget. En igazából megismerni akartam őt, és nem voltam benne biztos, hogy ez egy vagy több beszélgetés nyelbe ütésével valóban sikerülhet. Úgy éreztem, bármennyit kérdezném, hiába hallanám az anekdotáit, nem érne fel azzal a Kertésszel, akit az archívuma anyagából megismerhettem. Annyira el voltam telve a korai naplókkal, a regények keletkezését mutató papírokkal, hogy úgy éreztem, ezek után minden kérdés, minden beszélgetés banális udvariassági csevegésbe fulladna. Ugyanakkor érdekes látni, hogy Clara Royernek ez mégiscsak sikerült. A könyve mindenestre ezt tükrözi.

Nem ismerek más Kertész-biográfiát, amely az övénél több részletet derített volna fel Kertész életéről és alkotói lélektanáról. Egyébként ő is sokat kutatott itt, jól ismeri Kertész kézíratos naplóit, ez egyértelműen kiderül a könyvéből.

Fotók a hagyatékban

AdK, Berlin, Imre-Kertész-Archiv; Fotó: Kerstin Marth

A 2000-es években még nem volt túl nagy az érdeklődés, hiszen amíg egy író él, addig az archívuma nem játszik olyan nagy szerepet, és az különben is csak az ő engedélyezésével kutatható. Az a meglepő, hogy már Kertész halála előtt jó néhányan bejelentkeztek itt, és kutatták az anyagát. A most megjelent naplók kiadás szerkesztője és fordítója, Kelemen Pál valószínűleg az első között látta ezt a korai munkanaplót. Többen csak fordítóval párban tudnak az anyagon dolgozni. Aki viszont a recepció történetben vagy a levelezésben érdekelt, az sok anyagot talál meg itt, sok nyelven.

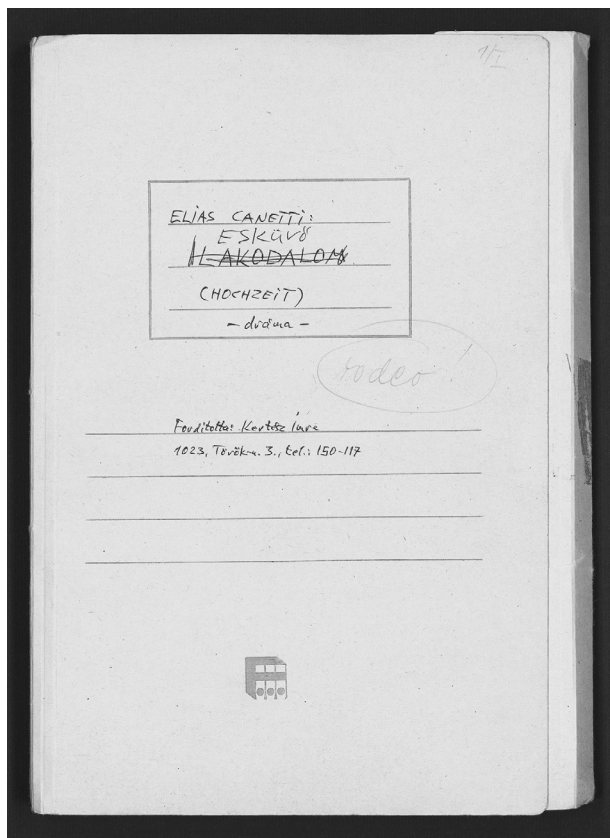
– Itt van ez a hatalmas anyag és nem Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban!

– Igen. Ahogyan ezt fölvezoltam, erről Kertész Imre – nem is csak egy alkalommal – maga hozta meg döntését.

2016-ig, ugye, teljesen ő kontrollálta, hogy mi jelenik meg és mi nem az archívum anyagából. Nem sokkal a halála után Schmidt Mária Hafner Zoltánnal az oldalán hivatalos sajtótájékoztatót tartott, amelyen bejelentették, hogy megalapítják a Kertész Imre Intézetet, és egy Kertész Magdával – röviddel

az özvegy halála előtt – kötött szerződés értelmében ezután mindenben ők az illetékesek, intézetükhöz kerülnek a publikálási jogok. Ez a gyakorlatban az archívumban kutatók számára azt jelenti, hogy ha a még kiadásra nem került anyagból szeretnének publikálni, akkor annak engedélyezéséhez a Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítványhoz kell fordulniuk, oda irányítjuk őket. Intézményünk – és ez minden más itt őrzött művész anyagára is vonatkozik – akkor adja ki a publikálási engedélyt, ha ehhez a szerzői és felhasználói jogok felett rendelkezők is hozzájárultak. A szerző halála utáni 70 évben ez a publikálás rendje, azután lejár az ún. védelmi idő, a művek szabadon felhasználhatók, a szerző nevének említésével. Ugyanakkor az Akadémia és Kertész között létrejött szerződés az intézménynek saját felhasználási jogot biztosít, tehát saját rendezvényeken, kiállításokon és publikációkban közzé teheti Kertész műveit.

A szerzői és felhasználói jogok egy művész halálát követően a legtöbb esetben a hozzátartozókhöz kerülnek, Kertész esetében feleségéhez, Magdához.

**Kertész Imre műfordítása
AdK, Berlin, Imre-Kertész-Archiv**

Mivel az írónak közvetlen leszármazottja nem volt [Lásd a *Kaddis a meg nem született gyermekért* – K. J.], erre a kérdésre választ kellett találni. Ez a feladat, úgy tűnik, az özvegy feleségre maradt. Mint Kertész-olvasónak elkerülhetetlen, hogy mindezen tünődve ne gondoljak a *Felzámolás* című regényére.

A Kertész Magda halála utáni fejleményekről csak a sajtóból értesült az archívum is. A „megoldás” meglepetés volt Németországban, mint ahogy a Berli Művészeti Akadémia számára is. Nem sokkal 2016 karácsonya előtt robbant be a sajtónyilatkozat, hogy Schmidt Mária és intézete fogja kezelni Kertész Imre hagyatékát. Ez néhány kérdést itt biztosan fölvetett, ugyanis Kertész kifejezetten az uralkodó politikai viszonyok kritikusaként volt ismert. Utolsó megnyilatkozásai is erről tanúskodtak. Ugyanakkor a Kertész Imre Intézetet létrehozó alapítványról és annak igazgatójáról ismert, hogy szoros szálak fűzik azokhoz a politikai körökhöz, amellyel Kertész életművében nem azonosult.

Az akkoriban kiadott sajtónyilatkozat szövege mindenféle spekuláció előtt kaput nyitott – hogy például a kéziratok Berlinből Budapestre kerülné-

nek –, és ezzel a nagyközönségben bizonytalanságot keltett a hagyaték jövőjére nézve. Noha egy pillanatig sem állt fent ennek a jogi lehetősége, hiszen egyértelmű, hogy a Kertész Imrével kötött megállapodás érvényes, és ezt nem írja felül egy másik, Kertész Magda által aláírt szerződés.

2018-ban, két évvel Kertész halála után tartotta a Berli Művészeti Akadémia az első Kertész- emlékkonferenciát. Aki szervezett hasonló rendezvényt, tudja, hogy egy ilyen megmozdulás szervezésére két év nem hosszú idő. Míg minden résztvevő igent mond, és elkészíti az előadását. Ezen a konferencián részt vett Hafner Zoltán is – vendégként és immár a Kertész Intézet igazgatójaként. Itt tárgyalt szándékáról, hogy ki szeretné adni az ezen a Kertész-konferencián először fölolvastott napló szövegét.

Ekkorra elkészült már a német fordítás, és egy est keretében, több mint kétszáz résztvevő jelenlétében a Berli Művészeti Akadémia Brandenburg-i-kapu melletti székházban nagy sikert aratott.

Az archívum Hafner Zoltán kérésére 2019 nyarán elküldte a digitalizált anyagot, hogy elkészülhessen a publikáció. Azt olvastam újságcikkekben – és hallottam magától Hafner Zoltántól is –, hogy neki föltett szándéka volt, hogy a magyar publikáció megelőzze a németországit. A Rowohlt-kiadás a koronavírus-járvány miatt aztán kétszer-háromszor eltolódott, mire a kötet e tavasszal megjelent.

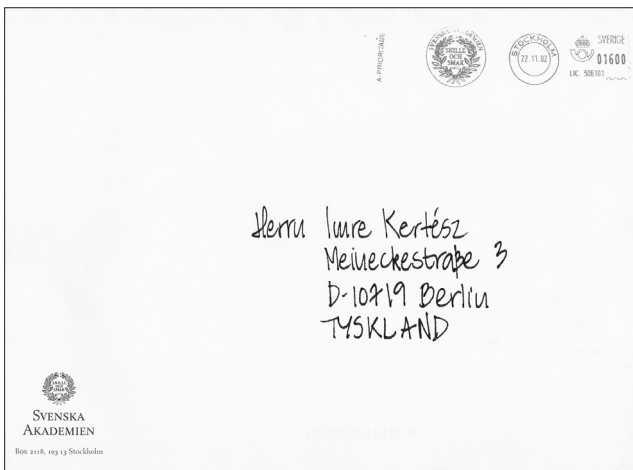
A frissen megjelent *Munkanapló* bemutatóját idén májusban tartottuk itt, az Akadémián. Ez alkalomból mutattam be a kéziratot, amelyben a *Sorstalanságnak* ha nem is az első változata, inkább nekifutása található. Húszoldalnyi szöveg, cím és keletkezés nélkül. Teljesen más, mint az elkészült mű, csak az elmélyült kutató sejtí meg, hogy a Nobel-díjas mű első csírája. Ezt a szöveget német fordításban föl is olvastuk. A saját rendezvényeinken, ugye, megtehetjük, és meg is fogjuk jelentetni a *Sinn und Form* című akadémiai kiadványunkban.

Az Akadémia részt vállal más intézmények Kertész Imrével kapcsolatos projektjeiben is. A *Sorstalanság* kéziratát jelenleg egy kölni kiállítás számára kölcsönöztük ki. Részt fogunk venni továbbra is tudományos konferenciák szervezésében, kooperálunk egyetemekkel, már több szemináriumot is tartottunk, bemutattuk a hagyatékot a Humboldt Egyetem magyarul tanuló és a kertészi életmű iránt érdeklődő diákjainak. Feladatunk itt a házon belül is akad bőven. Hiszen az anyag archívumi földolgozása még folyamatban van. A 2016-os szállítmány egyes részéről és a 2019-ben beérkezett anyagról egyelőre csak listák álltak össze. Viszont, ha bárki jön, gyorsan eligazodom, és soron kívül beletárol-

**Kertész Imre első írógépe
AdK, Berlin, Imre-Kertész-Archiv;
Fotó: Madácsi-Laube Katalin**

zom a keresett anyagot, nem küldünk el senkit, aki még feldolgozatlan anyag iránt érdeklődik. Kertész halála óta is folyamatosan foglalkozunk Kertésszel, mindig van valami újabb esemény. Minden nagyobb újság cikkezett a *Munkanaplóról*, rádióműsorok számoltak be róla. Jó látni, hogy az érdeklődés Kertész munkája iránt töretlen.

**Levél Stockholmból
AdK, Berlin, Imre-Kertész-Archiv**

A Művészeti Akadémia Archívuma mindenekelőtt abban látja a feladatát, hogy Kertész eredeti kéziratjai mindenki számára hozzáférhetők legyenek, és hogy azok publikációs és kutatási célokra rendelkezésre álljanak. A Kertész-művek magyarországi megjelenésére vonatkozó kérdéseket viszont a budapesti Kertész Intézetnek kell föltenni. Az archívum hivatása ugye nem abban rejlik, hogy gondoskodjon Kertész életművének a kiadásáról – Kertész felesége bizonyára erre akart egy megoldást találni. A Berli Művészeti Akadémia jelenleg több mint 1200 művész archívumának ad otthont. Képtelenség lenne, hogy az intézmény mindegyikük életművének a kiadásáról gondoskodjék, és azt forgalmazza. A mi feladatunk a megőrzés, a konzerválás, a jó állapotban tartás, a feldolgo-

zás, és természetesen mindent megtenni, hogy az itt őrzött anyag maximálisan hasznosuljon. Konkrét könyvkiadásban partnerként tudunk részt venni. Ha erre van komoly ajánlat, az archívum nyitott az együttműködésre.

A Magyarországról érkező látogatók részére az Akadémia honlapján minden fontos információt magyarul is elérhetővé tettünk, gyakori kérdések formájában igyekszünk konkrét eligazítást nyújtani. Ez év tavaszán egy közös sorozatot is indítottunk a *Litera* irodalmi online magazinnal, ahol „Black Boxes” címen rendszeresen bemutatunk néhány darabot a berlini magyar archívumok anyagából egy kommentár vagy elemző esszé kíséretében, tehát a Kertész-archívumból is.

– S közben Kertész barátai, pályatársai archívumai – élők és holtaké – szintén itt gyülekeznek Berlinben. Konrád, Esterházy, Nádas hagyatéka is idekerültek...

– Igen. Csodálatos munkaköröm van, kortárs irodalomunk legjelentősebb íróinak műveit lapozgatom nap, mint nap. Konrád György Kertész Imre előtt már egy igen ismert név volt itt, és ennek az Akadémiának az elnöke volt két turnuson keresztül. Ő volt az Akadémia elnöke, amikor Kertész hagyatékának első dobozai Berlinbe érkeztek. Aki itt őt

**A berlini Művészeti Akadémia
a Brandenburgi kapu mellett**

**Az archívum bejárata
Kőbányai János fotói**

ismerte, alig tudja megállni, hogy egy szép történetet ne meséljen el nekem róla.

Egy-egy hagyaték befogadását mindig egy hosszabb folyamat és előkészítés előzi meg, az anyag mennyiségére, tartalmára és állapotára vonatkozó felmérések, valamint egy lehetőleg minden részletre kiterjedő jogi szerződés. Ez a hosszú előkészítés zárult le nemrégiben Nadas Péter archívumát illetően. Október 16-án ünnepélyes megnyitót tartunk itt, Berlinben az Akadémián, ahol az író jelenlétében bemutatjuk a Nadas-archívumot is.

Mind a négy író esetében megválasztott akadémia tagokról beszélünk, archívumukat itt készségesen és örömmel fogadták. Ugyanakkor, ha az írók vagy családjuk által meghozott nagy horderejű döntés magyarországi hátterére gondolok, a kultúrpolitikai viszonyokra, az aggodalommal tölt el.

– Kertész Imre egy pillanatig nem gondolta, amikor idekerült az archívuma, hogy életműve forrásvidékének és alkotóműhelyének megismerésére Magyarországon valaha igény támadhat. És ennek az ellenkezőjéről soha senkinek sem sikerült őt meggyőznie. Pályatársai azonban – akik fiatalkoruk óta mélyen beágyazódtak a magyar szellemi életbe, és sikeres íróknak számítottak a rendszerváltás előtt és azután is – egy percre sem hitték, gondolták, hogy pályájuk kísérő dokumentumai iránt ne lenne érdeklődés.

A Múlt és Jövő szerkesztősége külön köszönetet mond a Berlini Művészeti Akadémia Archívumának a gazdag illusztrációs anyagért.

• Madácsi-Laube Katalin •

2022/3

A KERTÉSZ IMRE-HAGYATÉK SORS(TALANSÁG)A

Kertész Imre és Hafner Zoltán
a 85. születésnapon

Kertész Magdával, 85. születésnapján
a Szilágyi Erzsébet fasorban; Kőbányai János fotói

Kertész Imre és Magda síremléke

